Experto Pro Bono
Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

PRAWO CYWILNE

Poradnik prawny z cyklu
"Twoje Prawa w Twoich Rękach"

PORADNIK
Z ZAKRESU EDUKACJI PRAWNEJ

Niniejszy poradnik został przygotowany w ramach zadania publicznego w zakresie prowadzenia w 2025 roku punktu nieodpłatnej pomocy prawnej oraz nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego na terenie powiatu sokołowskiego we współpracy z **Fundacją Rozwoju Świadomości Obywatelskiej Experto Pro Bono** finansowanego z budżetu państwa realizowanego przez **Powiat Sokołowski.**

Всередині знаходиться також версія посібника українською мовою.

Ministerstwo Sprawiedliwości

Starostwo Powiatowe w Sokołowie Podlaskim
Powiat Sokołowski

SPIS TREŚCI:

I. UMOWA SPRZEDAŻY - OGÓLNE ZAGADNIENIA, ZASADY RĘKOJMI ZA WADY, WYKONANIE ZOBOWIĄZANIA.....1 – 5

II. SZKODA I ODSZKODOWANIE- ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZA POWSTAŁĄ SZKODĘ.....6 – 9

III. ZACHOWEK.....10 - 12

ЗМІСТ:

I. ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ – ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ, ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ .....13 – 17

II. ШКОДА ТА ВІДШКОДУВАННЯ – ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВДАНУ ШКОДУ .....18 – 21

III. ПРАВО НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ .....22 - 24

I. UMOWA SPRZEDAŻY - OGÓLNE ZAGADNIENIA, RĘKOJMIA ZA WADY, WYKONANIE ZOBOWIĄZANIA

UMOWA SPRZEDAŻY - W ŚWIETLE PRZEPISÓW PRAWA

Umowa sprzedaży jest jedną z podstawowych instytucji prawa cywilnego i odgrywa istotną rolę zarówno w życiu codziennym, jak i szeroko pojętym obrocie gospodarczym. Uregulowana została w przepisach kodeksu cywilnego (art. 535 k.c.). Zgodnie z tym przepisem przez umowę sprzedaży, sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy ustaloną cenę (może ona być narzucona odgórnie albo w oparciu o sytuacje na rynku). Oznacza to, że umowa sprzedaży jest czynnością prawną dwustronnie zobowiązującą, wzajemną i odpłatną, jednocześnie obie strony są dłużnikiem i wierzycielem względem drugiej strony i przysługują jej roszczenia względem drugiej strony.

CZEGO MOŻE DOTYCZYĆ UMOWA SPRZEDAŻY?

Umowa sprzedaży może dotyczyć nie tylko rzeczy ruchomych (oznaczonych co do gatunku), takich jak samochody, meble, odzież, ale również nieruchomości (rzeczy oznaczonych co do tożsamości) energii, praw majątkowych czy zwierząt, które w świetle prawa cywilnego traktowane są jak rzeczy ruchome. Zasadniczo może ona dotyczyć każdego dobra mającego wartość majątkową i będącego przedmiotem obrotu cywilnego, o ile nie jest to sprzeczne z przepisami prawa bądź zasadami współżycia społecznego.

PODSTAWOWE ZASADY SPORZĄDZENIA UMOWY SPRZEDAŻY:

- **Forma umowy sprzedaży** (art. 60 k.c. oraz 535 k.c.) – umowa sprzedaży co do zasady może być zawarta w dowolnej formie – ustnej, pisemnej, dokumentowanej, elektronicznej. Forma pisemna jest zalecana, ponieważ łatwiej udowodnić treść zawartej umowy na wypadek sporu. Wyjątkiem są sytuacje, gdy przepis szczególny zastrzega konkretną formę, np.:

- *Sprzedaż nieruchomości*: wymaga formy aktu notarialnego.
- *Pojazdy mechaniczne*: choć przepisy nie wymagają formy pisemnej, to w praktyce dla celów dowodowych zawsze sporządza się umowę pisemną.

- **Strony umowy –** umowa sprzedaży powinna jednoznacznie określać, kto jest sprzedawcą, a kto kupującym. Dokładne określenie stron jest niezbędne dla ważności i skuteczności umowy, z tego powodu należy podać pełne dane identyfikacyjne stron:

- dla osób fizycznych: imię i nazwisko, adres, numer PESEL, ewentualnie numer dowodu tożsamości,
- dla przedsiębiorców: nazwa firmy, adres siedziby, NIP, REGON, numer KRS (jeśli dotyczy),
- w przypadku działania przez pełnomocnika: dane osoby działającej oraz podstawa umocowania (np. pełnomocnictwo).

- **Przedmiot umowy** – kluczowym elementem umowy sprzedaży, jest opis identyfikacyjny przedmiotu sprzedaży. Powinien on jednoznacznie określać rzeczy lub prawa, które są przedmiotem umowy. W zależności od rodzaju rzeczy opis przedmiotu powinien zawierać:

- nazwę rzeczy, jej cechy charakterystyczne (np. marka, model, numer seryjny, kolor, stan techniczny),
- *w przypadku nieruchomości:* numer księgi wieczystej, adres, powierzchnię, oznaczenie geodezyjne,
- *w przypadku rzeczy oznaczonych co do gatunku:* ilość, rodzaj, jakość.

- **Cena i sposób zapłaty** – każda umowa sprzedaży musi zawierać cenę, ponieważ jest to umowa odpłatna. Warto również wskazać sposób zapłaty, czy to gotówką, przelewem bądź w całości czy w ratach, w takim wypadku należy podać dane rachunku bankowego (jeśli dotyczy). **Trzeba oznaczyć także, termin zapłaty.** Cena powinna być:

- wyrażona w pieniądzu (w złotych lub innej walucie art. 356 oraz 358 k.c.),
- oznaczona jednoznacznie (np. 2000 zł) albo możliwa do określenia (np. "według średniego kursu NBP z dnia zawarcia umowy").
  - *cena minimalna:* oznacza najniższą możliwą kwotę, jaką kupujący może zapłacić za dany towar. Sprzedawca zastrzega, że nie sprzeda rzeczy poniżej tej ceny, ale dopuszcza możliwość sprzedaży poniżej tej kwoty, np. w wyniku negocjacji.
  - *cena maksymalna*: określa górną granicę ceny, której sprzedawca nie może przekroczyć. Daje to kupującemu pewność, że nie zapłaci więcej niż ustalona kwota.
  - *cena orientacyjna:* szacunkowa wartość określona w umowie z zastrzeżeniem, że jej wysokość może zostać doprecyzowana w późniejszym terminie np. po wykonaniu usługi.
  - *cena warunkowa*: uzależniona jest od spełnienia określonych warunków zawartych w umowie, np. osiągnięcie konkretnego wyniku, poziomu sprzedaży, kursu waluty, terminu realizacji świadczenia.
  - *cena rynkowa*: (art. 536 § 2 k.c.) wartość ustalana na podstawie cen obowiązujących na danym rynku, w danym czasie i miejscu. (np. według średnich cen produktów w branży)
- Dla celów podatkowych i księgowych cena musi być także jasno rozdzielona na wartość netto i brutto, jeśli dotyczy to transakcji między przedsiębiorcami.

- **Obowiązki stron** (art. 535 §1 k.c.) **-** na każdej ze stron ciążą obowiązki, które korespondują ze sobą - przeniesienie prawa własności z zapłatą ceny i wydanie przedmiotu sprzedaży z dokonaniem jego odbioru.

- *Sprzedawca:* jest zobowiązany do przeniesienia prawa własności rzeczy (tak samo przeniesienia innego prawa, np. wierzytelności pieniężnej lub prawa rzeczowego, przeniesienia prawa swobodnego dysponowania energią.
- *Kupujący*: jest zobowiązany do odbioru wydanej mu rzeczy przez sprzedawcę oraz do zapłaty należnej ceny.

RĘKOJMIA ZA WADY RZECZY - UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI STRON

Rękojmia jest instytucją prawa cywilnego uregulowaną w art. 556 i w następnych przepisach Kodeksu cywilnego. Stanowi ona ustawową odpowiedzialność sprzedawcy względem kupującego za wady fizyczne i prawne rzeczy sprzedanej. Obowiązuje z mocy prawa i nie wymaga dodatkowych postanowień umownych. Może być ograniczona lub wyłączona umową, ale w przypadku sprzedaży konsumenckiej takie postanowienia są nieważne, czyli tak jakby ich nigdy w tej umowie nie zawarto.

RODZAJE WAD RZECZY:

Kodeks cywilny przewiduje dwie formy, które dzielą się na wady fizyczne i prawne rzeczy.

- Wada fizyczna: polega na niezgodności rzeczy z umową - może wynikać z braku właściwości, jakie rzecz powinna posiadać ze względu na swój zwykły cel lub zapewnienia sprzedawcy, nieprzydatności do celu określonego przez kupującego, o którym poinformowano sprzedawcę, albo niekompletności rzeczy. Obejmuje też sytuacje, gdy rzecz jest niezgodna z próbką lub wzorem.

- Wada prawna: zachodzi w momencie, gdy rzecz stanowi własność osoby trzeciej, jest obciążana prawem osoby trzeciej lub jej sprzedaż narusza prawa osób trzecich, w tym prawo autorskie czy hipoteka, która obciąża zbywaną nieruchomość.

UPRAWNIENIA KUPUJĄCEGO Z TYTUŁU RĘKOJMI

W przypadku stwierdzenia wady rzeczy kupujący ma prawo do wyboru jednego z czterech roszczeń wynikających z tytułu rękojmi:

- **Żądanie usunięcia wady** (naprawy rzeczy) - kupujący może domagać się, aby sprzedawca bezpłatnie usunął stwierdzoną wadę rzeczy. Usunięcie wady powinno nastąpić w rozsądnym czasie i bez nadmiernych niedogodności dla kupującego. To rozwiązanie jest często stosowane w przypadku, gdy kupujący chce zachować rzecz, ale oczekuje jej naprawienia do stanu zgodnego z umową.

- **Żądanie wymiany rzeczy na wolną od wad** - kupujący ma prawo żądać, aby sprzedawca wymienił rzecz wadliwą na nową, wolną od wad. Jest to szczególnie przydatne wtedy, gdy wada jest istotna lub naprawa nie przyniosłaby oczekiwanego rezultatu. Sprzedawca może jednak odmówić spełnienia tego żądania, jeśli jest to niemożliwe albo wiązałoby się z nadmiernymi kosztami w porównaniu do innych roszczeń.

- **Żądanie obniżenia ceny** - kupujący może domagać się obniżenia ceny proporcjonalnie do zmniejszonej wartości rzeczy z powodu wady. Nie musi przy tym rezygnować z rzeczy ani czekać na jej naprawę - to roszczenie może być realizowane niezależnie od innych środków ochrony. Kupujący może je wybrać np. gdy wada jest nieistotna, ale wpływa na użyteczność rzeczy.

- **Odstąpienie od umowy** - kupujący może odstąpić od umowy, czyli cofnąć jej skutki, jeśli wada rzeczy jest istotna i uniemożliwia korzystanie z rzeczy. W takiej sytuacji

zwraca się rzecz sprzedawcy, a sprzedawca zwraca zapłaconą cenę. Odstąpienie natomiast nie przysługuje, jeśli wada jest nieistotna, chyba że sprzedawca wcześniej odrzucił inne żądania (np. wymiany lub naprawy). W przypadku odstąpienia traktuje się umowę tak, jakby nigdy nie została zawarta – strony zwracają sobie wzajemnie otrzymane świadczenia.

USTAWOWY CZAS NA SKORZYSTANIE Z RĘKOJMI

Czas trwania odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi zależy od kilku czynników określonych w przepisach kodeksu cywilnego, a także, w przypadku sprzedaży konsumenckiej – w ustawie o prawach konsumenta. Kluczowe znaczenie mają:

- rodzaj rzeczy sprzedanej,
- status stron umowy (czy są konsumentami czy przedsiębiorcami),
- umowne ustalenia,
- a także moment ujawnienia wady rzeczy.

Rodzaj rzeczy - ruchomość czy nieruchomość (art. 568 § 1 k.c. i art. 568 § 2 k.c.)

- W przypadku rzeczy ruchomych (np. telefon, pralka, samochód) odpowiedzialność z tytułu rękojmi trwa **2 lata od chwili wydania rzeczy kupującemu,**
- W przypadku nieruchomości (np. dom, mieszkanie, lokal użytkowy) termin odpowiedzialności z tytułu rękojmi wynosi **5 lat od chwili wydania rzeczy**.

Status stron – konsument a przedsiębiorca (art. 558 § 1 k.c.)

- W przypadku, gdy kupującym jest konsument, a sprzedawcą przedsiębiorca, rękojmia działa obligatoryjnie, a jej ograniczenie lub wyłączenie jest nieważne z mocy prawa.
- W przypadku, gdy obie strony są przedsiębiorcami, mogą one w umowie skrócić, wydłużyć ograniczyć bądź całkowicie wyłączyć rękojmie (w tym przypadku ma zastosowanie zasada swobody umów).

Termin przedawnienia roszczeń (art. 568 § 6 k.c.)

- Kupujący powinien zawiadomić sprzedawcę w ciągu roku od dnia wykrycia wady, jeśli tego nie zrobi - jego uprawnienia z tytułu rękojmi wygasają,
- Jeśli kupujący prawidłowo zgłosił wadę, ale chce dochodzić swoich roszczeń przed sądem, musi to zrobić w ciągu roku od dnia stwierdzenia wady.
- **Wyjątek**: jeśli sprzedawca podstępem zataił wadę, powyższe terminy nie obowiązują. Kupujący może dochodzić roszczeń z tytułu rękojmi nawet po upływie przedmiotowego rocznego terminu (art. 564 k.c.).

ZWOLNIENIE OD ODPOWIEDZIALNOŚCI Z TYTUŁU RĘKOJMI

Sprzedawca może zostać zwolniony z odpowiedzialności z tytułu rękojmi, jeżeli kupujący w chwili zawarcia umowy wiedział o wadzie rzeczy. Oznacza to, że jeśli kupujący był świadomy istnienia wady w momencie zakupu - nie może później domagać się roszczeń na podstawie rękojmi. Zasadniczo rękojmia chroni interes kupującego i sprzedawcy, lecz tylko w przedmiotowym zakresie.

WADA JAWNA I UKRYTA

Wady rzeczy w kodeksie cywilnym dzieli się na dwie kategorie:

- **Wada jawna**: jest to wada, która jest widoczna lub łatwa do zauważenia przy zachowaniu należytej staranności w czasie oględzin rzeczy. Przykładem mogą być pęknięcia, zarysowania czy inne uszkodzenia widoczne gołym okiem. Jeżeli wada była jawna i kupujący mógł ją zauważyć przed zakupem, a mimo to zdecydował się na zakup, sprzedawca nie ponosi odpowiedzialności z tytułu rękojmi.

- **Wada ukryta**: jest to wada, której nie da się dostrzec, przy zwykłym oglądzie lub badaniu rzeczy, a ujawnia się dopiero po pewnym czasie użytkowania. Sprzedawca odpowiada z tytułu rękojmi za wady ukryte, ponieważ kupujący nie miał możliwości ich wykrycia przed zawarciem umowy sprzedaży.

CIĘŻAR DOWODU

Fakt zwalniający sprzedawcę od odpowiedzialności musi być przez niego wykazany. Sprzedawca zatem ponosi ciężar (i ryzyko w razie niepowodzenia) dostarczenia dowodu, że kupujący wiedział o wadzie w chwili wydania rzeczy. Instytucja rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych (art. 2 i 5 ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr. 124, poz. 1361 ze zm.) zwalnia sprzedawcę od obowiązku dowodzenia znajomości kupującego faktu obciążenia nieruchomości prawami osób trzecich (wady prawne), które są jawne w księdze wieczystej tej nieruchomości, kupujący nie może zasłonić się nieznajomością wpisów.

PODSUMOWANIE

Umowa sprzedaży jest jedną z najczęściej zawieranych umów w obrocie prawnym i gospodarczym, ponieważ reguluje zasady przeniesienia własności rzeczy w zamian za zapłatę ceny. Jej prawidłowe sporządzenie zabezpiecza interesy obu stron, określając m.in. przedmiot sprzedaży, cenę oraz odpowiedzialność za wady rzeczy. Warto pamiętać, że kupujący ma ustawowe uprawnienia z tytułu rękojmi, a niekiedy także z gwarancji, dlatego ważne jest zachowanie dowodu zakupu oraz terminowe zgłaszanie ewentualnych roszczeń.

II. SZKODA I ODSZKODOWANIE - ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZA POWSTAŁĄ SZKODĘ

POJĘCIE SZKODY

Instytucja odszkodowania jest jednym z podstawowych mechanizmów ochrony praw jednostki w prawie cywilnym. Jej celem jest naprawienie szkody, czyli usunięcie negatywnych skutków naruszenia interesów majątkowych lub niemajątkowych osoby fizycznej lub prawnej. Odpowiedzialność cywilna pełni funkcję kompensacyjną to oznacza, że dąży do przywrócenia stanu sprzed zdarzenia powodującego szkodę, a w przypadku szkód niemajątkowych – do rekompensaty krzywdy poprzez środki pieniężne.

Zasady odpowiedzialności cywilnej regulowane są przede wszystkim przez Kodeks cywilny, Kodeks pracy, Prawo o ruchu drogowym, Prawo ubezpieczeniowe.

Szkoda to uszczerbek na dobrach chronionych prawem, może powstać wskutek określonego zdarzenia. W polskim prawie cywilnym nie istnieje ustawowa definicja szkody, ale orzecznictwo czy doktryna przyjmują, że szkoda to różnica między aktualnym stanem majątkowym poszkodowanego a hipotetycznym stanem, jaki istniałby, gdyby nie doszło do zdarzenia wywołującego szkodę.

RODZAJE SZKÓD

Szkoda majątkowa – dotyczy sfery ekonomicznej poszkodowanego:

a) Strata rzeczywista – np. zniszczenie pojazdu w kolizji, kradzież rzeczy, zniszczenie towaru.

b) Utracone korzyści – np. utrata możliwości uzyskania dochodu z powodu wypadku.

Szkoda niemajątkowa (krzywda) – dotyczy uczuć i sfery psychicznej poszkodowanego tj. ból, cierpienie, stres, trwałe kalectwo, utrata bliskiej osoby, naruszenie dóbr osobistych.

Przykład: Osoba poszkodowana w wypadku samochodowym doznała złamania nogi. Szkodą majątkową będzie koszt leczenia i rehabilitacji, a niemajątkową może być ból i cierpienie, które można zrekompensować zadośćuczynieniem.

PRZESŁANKI ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ Z TYTUŁU ODSZKODOWANIA

Aby mówić o odpowiedzialności cywilnej, muszą być spełnione cztery podstawowe przesłanki:

a) Zdarzenie wywołujące szkodę.

Może to być działanie lub zaniechanie osoby odpowiedzialnej (np. wypadek drogowy, niewywiązanie się z umowy, uszkodzenie mienia).

b) Szkoda.

Musi wystąpić konkretny uszczerbek majątkowy lub niemajątkowy, który da się wykazać.

c) Związek przyczynowy.

Między zdarzeniem a szkodą musi zachodzić normalny związek przyczynowy. Zgodnie z art. 361 §1 k.c.: „Zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła."

d) Wina (dla odpowiedzialności deliktowej) lub niewykonanie umowy (dla odpowiedzialności kontraktowej).

W przypadku deliktów musi być zawinione działanie sprawcy – umyślne lub nieumyślne (niedbalstwo). W przypadku odpowiedzialności kontraktowej nie jest potrzebne wykazanie winy – wystarczy niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy (art. 471 k.c.).

PODSTAWY PRAWNE ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ:

Odpowiedzialność odszkodowawcza dzieli się na odpowiedzialność deliktową (art. 415-449 k.c.) jak i kontraktową (art. 471-497 k.c.).

1. **Odpowiedzialność deliktowa**:
   - „Kto z winy swojej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia."
   - Dotyczy sytuacji, gdy szkoda została wyrządzona bez wcześniejszego stosunku zobowiązaniowego między stronami (np. wypadek drogowy, zniszczenie mienia).

2. **Odpowiedzialność kontraktowa**:
   - „Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania."
   - Dotyczy sytuacji, gdy strony łączy umowa, a jedna z nich jej nie realizuje, druga przez to strona ponosi szkodę.

FORMY NAPRAWIENIA SZKODY

Kodeks cywilny przewiduje dwie formy naprawienia szkody:

- Restytucja naturalna – to oznacza przywrócenie stanu sprzed szkody (np. naprawa uszkodzonego mienia np. auta),
- Odszkodowanie pieniężne – najczęściej stosowane, gdy naprawa szkody jest niemożliwa bądź niewystarczająca.

Art. 363 §1 k.c.: „Naprawienie szkody następuje, według wyboru poszkodowanego, bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej."

ZAKRES ODSZKODOWANIA

Zakres odszkodowania określa, jakie szkody i w jakim stopniu powinny być pokryte przez podmiot odpowiedzialny za ich wyrządzenie. Obejmuje on zarówno straty materialne, jak i niematerialne, które poszkodowany poniósł w wyniku zdarzenia. W praktyce oznacza to, że odszkodowanie powinno zrekompensować koszty leczenia, utracone zarobki, zniszczone mienie, a także cierpienia psychiczne związane ze szkodą.

Szczegółowy zakres odszkodowania obejmuje:

- **Szkody majątkowe**

Uszkodzenie lub zniszczenie mienia, utrata rzeczy, koszty naprawy lub wymiany. Przykładowo, jeśli samochód został uszkodzony w wypadku, odszkodowanie powinno pokryć koszty naprawy lub, jeśli auto jest nienadające się do naprawy, wartość rynkową pojazdu.

- **Szkody na osobie**

Uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia, koszty leczenia, rehabilitacji, utrata zarobków w wyniku niezdolności do pracy, a także zadośćuczynienie za doznaną krzywdę (ból, cierpienie).

- **Szkody w działalności gospodarczej**

Utrata zysków, koszty związane z przerwą w działalności, utrata kontraktów.

- **Koszty związane z dochodzeniem odszkodowania**

Opłaty sądowe, koszty ekspertyz, wynagrodzenia prawników.

Granice odszkodowania:

zazwyczaj obowiązuje zasada pełnego odszkodowania, co oznacza, że poszkodowany powinien otrzymać zwrot wszystkich poniesionych strat i utraconych korzyści, które poniósłby, gdyby szkoda nie miała miejsca. Istnieją jednak pewne ograniczenia, np. w przypadku szkód wyrządzonych przez osobę fizyczną w stosunkach między osobami fizycznymi, gdzie zakres odszkodowania może być ograniczony ze względu na sytuację majątkową obu stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego.

Przykłady:

- **Wypadek komunikacyjny →**

Odszkodowanie z OC sprawcy powinno pokryć koszty naprawy samochodu, leczenia poszkodowanego, utracone zarobki, a także zadośćuczynienie za ból i cierpienie.

- **Szkoda w mieniu →**

Jeśli doszło do zalania mieszkania, odszkodowanie powinno pokryć koszty remontu, wymiany zniszczonych mebli i sprzętów, a także, w pewnych okolicznościach, rekompensatę za utratę wartości nieruchomości.

- **Błąd medyczny →**

Odszkodowanie może obejmować koszty leczenia, rehabilitacji, utracone zarobki, a także rentę, jeśli poszkodowany stał się niezdolny do pracy oraz zadośćuczynienie za cierpienie.

ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ – Z TYTUŁU ODSZKODOWANIA

W polskim prawie obowiązują trzy główne zasady odpowiedzialności cywilnej:

- **zasada winy**, gdzie poszkodowany musi udowodnić zawinione działanie sprawcy (art. 415 k.c.);
- **zasada ryzyka**, w której odpowiedzialność istnieje bez względu na winę, np. w przypadku prowadzenia zakładu wprawianego w ruch siłami przyrody (art. 435 k.c.) oraz
- **zasada słuszności**, stosowana wyjątkowo, gdy nie można przypisać winy ani ryzyka, ale z uwagi na okoliczności szkoda powinna być naprawiona.

PRZEDAWNIENIE ROSZCZEŃ ODSZKODOWAWCZYCH

Roszczenia o odszkodowanie przedawniają się co do zasady po **3 latach od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i sprawcy**, ale nie później niż **10 lat od zdarzenia**.

Gdy szkoda wynika z przestępstwa – termin przedawnienia wynosi **20 lat od dnia czynu** (art. 442^1 k.c.).

ODPOWIEDZIALNOŚĆ SOLIDARNA I WINA OSOBY TRZECIEJ ZA SZKODĘ

Jeśli szkoda została wyrządzona przez kilka osób, poszkodowany może dochodzić **całego odszkodowania od dowolnego z nich** (art. 441 §1 k.c.). Sprawca, który zapłacił całość, może żądać zwrotu części od pozostałych. To rozwiązanie chroni poszkodowanego i ułatwia dochodzenie roszczeń.

PODSUMOWANIE

Odszkodowanie to forma rekompensaty za poniesioną szkodę, która może mieć charakter majątkowy lub niemajątkowy. Z roszczeniem może wystąpić każda osoba, która doznała szkody w wyniku działania lub zaniechania innej osoby, przedsiębiorstwa czy instytucji. Odpowiedzialność cywilna opiera się na różnych zasadach winy, ryzyka lub słuszności w zależności od sytuacji i charakteru szkody. Roszczenie o odszkodowanie zazwyczaj dochodzi się na drodze sądowej, a prawo przewiduje również odpowiedzialność solidarną, jeśli szkoda została wyrządzona przez kilka osób. Celem tych regulacji jest zapewnienie sprawiedliwości oraz przywrócenie poszkodowanemu możliwie pełnej równowagi po zaistniałym zdarzeniu.

III. ZACHOWEK - KOMU PRZYSŁUGUJE I W JAKIEJ WYSOKOŚCI

Zachowek to istotna instytucja prawa spadkowego, której celem jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy. Ma na celu zrównoważenie swobody możliwości sporządzenia testamentu z obowiązkiem zapewnienia sprawiedliwego udziału w majątku osobom, które z racji więzów rodzinnych powinny być objęte dziedziczeniem, nawet jeśli zostały pominięte w testamencie. Zgodnie z art. 991 § 1 Kodeksu cywilnego, do zachowku uprawnieni są:

- **zstępni** spadkodawcy (dzieci, wnuki, prawnuki),
- **małżonek** spadkodawcy,
- **rodzice** spadkodawcy – ale tylko w sytuacji, gdy brak jest zstępnych (dzieci i wnuków).

Osoby te są uprawnione do zachowku **tylko wtedy**, gdy **dziedziczyłyby z ustawy**, gdyby nie było testamentu. Jeśli np. spadkodawca powołał do całości spadku jedynie osobę spoza rodziny, a pominął najbliższych krewnych – mają oni prawo do zachowku.

WYSOKOŚĆ ZACHOWKU

Zgodnie z art. 993-995 Kodeksu cywilnego, wartość zachowku oblicza się na podstawie tzw. czystej wartości spadku (czyli aktywa minus pasywa). Uwzględnia się też darowizny, jakie spadkodawca uczynił za życia. Wysokość zachowku zależy od sytuacji życiowej uprawnionego. Jeżeli jest on trwale niezdolny do pracy albo małoletni przysługuje mu dwie trzecie wartości udziału spadkowego, jaki otrzymałby według ustawy. W innych przypadkach - połowa tego udziału. Udział ten przelicza się na wartość pieniężną, a nie w formie konkretnych przedmiotów czy nieruchomości. Wysokość zachowku reguluje również art. 991 k.c. Przysługuje on w wysokości:

- **½ wartości udziału spadkowego**, który przypadłby danej osobie przy dziedziczeniu ustawowym (czyli bez testamentu),
- **⅔ tego udziału**, jeśli osoba uprawniona jest:
    - **małoletnia** albo
    - **trwale niezdolna do pracy**.

Przykład: Gdyby syn spadkodawcy dziedziczył ustawowo 100 000 zł (cały spadek), a został pominięty w testamencie – ma on prawo żądać zachowku w wysokości 50 000 zł (½). Jeżeli jest on małoletni, niepełnosprawny bądź niezdolny do pracy – może żądać aż 66 666 zł (⅔).

ZASADY DOCHODZENIA ZACHOWKU – OD KOGO I W JAKI SPOSÓB

Zachowku można dochodzić od spadkobierców testamentowych, ale też w określonych przypadkach od osób, które otrzymały darowizny od spadkodawcy (np. mieszkanie przekazane za życia dziecku). W pierwszej kolejności żąda się zachowku od spadkobierców, a dopiero gdy

nie ma możliwości uzyskania pełnej należności - od zapisobierców windykacyjnych i obdarowanych.

Uprawniony może wezwać osobę zobowiązaną do zapłaty dobrowolnie, a jeśli to nie przyniesie skutku - wnieść pozew do sądu cywilnego. Sprawy te są często skomplikowane, bo wymagają dokładnego ustalenia wartości spadku i darowizn, co nierzadko powoduje spory rodzinne i konieczność zasięgnięcia opinii biegłych.

Pozew o zachowek – składa się go do wydziału cywilnego Sądu, gdy wartość zachowku nie przekracza 100 000 zł - do Sądu Rejonowego, a gdy przekracza te wartość pozew składa się do Sądu Okręgowego. W pozwie trzeba wskazać następujące dane:

- strony (powodem będzie uprawniony do zachowku np. pominięty syn, pozwanym będzie spadkobierca/y bądź obdarowany/ni),

- wartość należnego zachowku,

- sposób jego przeliczenia (wskazanie udziału, wartości udziału w spadku),

- dowody (np. testament, akty notarialne, dowody darowizn, umowy darowizny, opinie rzeczoznawcy).

Choć pozew sądowy jest formalnym i najczęściej stosowanym sposobem dochodzenia zachowku, nie jest jedynym. Zawsze warto najpierw spróbować rozwiązać sprawę polubownie poprzez wezwanie do zapłaty, negocjacje czy ugodę. Pozew składa się wtedy, gdy rozmowy nie przynoszą efektów, a uprawniony chce skorzystać z pomocy sądu. Każda z dróg ma swoje wady i zalety, decyzja zależy od relacji rodzinnych, wysokości roszczenia oraz gotowości stron do współpracy.

WYDZIEDZICZENIE – KIEDY POZBAWIA ZACHOWKU?

Wydziedziczenie skutkuje pozbawieniem prawa do zachowku, ale tylko wtedy, gdy zostało dokonane prawidłowo, czyli zawarte w testamencie i poparte konkretną, uzasadnioną przyczyną.

Takimi przyczynami mogą być m.in. długotrwałe i świadome zachowanie sprzeczne z wolą spadkodawcy oraz zasadami współżycia społecznego, popełnienie umyślnego przestępstwa przeciwko spadkodawcy lub jego bliskim (np. naruszenie zdrowia, wolności, godności), a także długotrwałe zaniedbywanie obowiązków rodzinnych wobec spadkodawcy. Można dokonać wydziedziczenia wyłącznie na podstawie przesłanek wskazanych w art. 1008 k.c.:

- **Uporczywe postępowanie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego**, mimo woli spadkodawcy – np. nadużywanie alkoholu, agresja wobec bliskich, nieprzestrzeganie podstawowych norm społecznych.
- **Umyślne przestępstwo popełnione przeciwko spadkodawcy lub jego najbliższym**, np. przemoc fizyczna, groźby, znieważenie, oszustwo.
- **Uporczywe niedopełnianie obowiązków rodzinnych względem spadkodawcy**, np. brak kontaktu, brak pomocy w chorobie, zerwanie relacji bez przyczyny.

Wydziedziczenie bez uzasadnienia nie wywołuje skutków prawnych!

Podsumowując, skuteczne wydziedziczenie zgodne z art. 1008 k.c., dokonane w testamencie i oparte na konkretnej, rzeczywistej przyczynie pozbawia uprawnionego prawa do zachowku. W przeciwnym razie, np. przy braku przyczyny lub wadliwości formalnej testamentu, osoba wskazana jako wydziedziczona nadal może ubiegać się o zachowek.

PRZEDAWNIENIE ROSZCZEŃ O ZACHOWEK

Prawo do żądania zachowku obwarowane jest terminem. Po upływie terminu przedawnienia, pozwany (np. spadkobierca lub osoba obdarowana) może skutecznie uchylić się od zapłaty zachowku, powołując się na zarzut przedawnienia.

Wymieniamy następujące terminy przedawnienia w określonych przypadkach:

- dla roszczenia przeciwko spadkobiercy - 5 lat od ogłoszenia testamentu (art. 1007 § 1 k.c.),

- dla roszczenia przeciwko osobie obdarowanej lub zapisobiercy windykacyjnemu: 5 lat od otwarcia spadku, czyli od dnia śmierci spadkodawcy (art. 1007 § 2 k.c.).

Terminy te są nieprzekraczalne – nawet jeśli uprawniony nie wiedział wcześniej o przysługującym mu prawie, nie można ich przedłużyć ani zawiesić. Po ich upływie możliwe jest jedynie dobrowolne spełnienie roszczenia przez osobę zobowiązaną, ale nie można tego już wymusić sądownie.

PODSUMOWANIE

Zachowek to forma ochrony prawnej, która ma zagwarantować, że osoby najbliższe spadkodawcy nie zostaną całkowicie pominięte przy podziale majątku po jego śmierci. Choć spadkodawca ma swobodę dysponowania swoim majątkiem, musi liczyć się z tym, że część jego decyzji może zostać ograniczona przez roszczenia osób uprawnionych do zachowku. Znajomość przepisów dotyczących wydziedziczenia, zrzeczenia się dziedziczenia, sposobów dochodzenia roszczeń i terminów ich przedawnienia pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy dziedziczenia i uniknąć konfliktów rodzinnych. Zachowek, choć często trudny emocjonalnie, odgrywa ważną rolę w zapewnieniu sprawiedliwości w podziale spadku.

I. ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ – ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ, ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ – У СВІТЛІ ПРАВОВИХ НОРМ

Договір купівлі-продажу є однією з основних інститутів цивільного права і відіграє важливу роль як у повсякденному житті, так і у широкому господарському обороті. Він регулюється положеннями Цивільного кодексу (ст. 535 ЦК). Відповідно до цього положення, за договором купівлі-продажу продавець зобов'язується передати покупцю право власності на річ і видати її, а покупець зобов'язується прийняти річ і сплатити продавцю встановлену ціну (яка може бути фіксованою або встановленою на основі ринкової ситуації). Це означає, що договір купівлі-продажу є правочином з взаємними зобов'язаннями, взаємним і платним, при цьому обидві сторони є одночасно боржниками і кредиторами одна одної та мають право вимагати виконання зобов'язань..

ЩО МОЖЕ СТАТИ ПРЕДМЕТОМ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ?

Договір купівлі-продажу може стосуватися не лише рухомих речей (визначених за видом), таких як автомобілі, меблі, одяг, а й нерухомості (визначеної індивідуально), енергії, майнових прав чи тварин, які згідно з цивільним правом вважаються рухомим майном. Загалом, він може стосуватися будь-якого майна, що має матеріальну цінність і є предметом цивільного обороту, якщо це не суперечить законодавству або нормам суспільної моралі.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Форма договору купівлі-продажу (ст. 60 ЦК та 535 ЦК) – за загальним правилом договір купівлі-продажу може бути укладений у будь-якій формі – усній, письмовій, документальній чи електронній. Письмова форма рекомендується, оскільки легше довести зміст договору у випадку спору. Винятком є ситуації, коли спеціальний закон вимагає певної форми, наприклад:

- Продаж нерухомості: вимагає нотаріального посвідчення.
- Механічні транспортні засоби: хоча закон не зобов'язує до письмової форми, на практиці завжди складається письмовий договір для доказових цілей.

Сторони договору – договір купівлі-продажу повинен чітко визначати, хто є продавцем, а хто покупцем. Точне визначення сторін є необхідним для дійсності і ефективності договору, тому потрібно навести повні ідентифікаційні дані сторін:

- Для фізичних осіб: ім'я та прізвище, адреса, номер PESEL, за наявності — номер паспорта.
- Для підприємців: назва фірми, адреса, NIP, REGON, номер KRS (якщо застосовується).
- У разі дії через довірену особу: дані представника та підстава повноважень (наприклад, довіреність).

Предмет договору – ключовий елемент договору купівлі-продажу — опис предмета продажу. Він повинен однозначно визначати речі або права, що є предметом договору. Залежно від виду речі опис повинен містити:

- Назву речі, її характерні ознаки (наприклад, марка, модель, серійний номер, колір, технічний стан).
- Для нерухомості: номер земельної книги, адресу, площу, геодезичне позначення.
- Для речей, визначених за родом: кількість, вид, якість.

Ціна і спосіб оплати – кожен договір купівлі-продажу має містити ціну, оскільки це платна угода. Також варто вказати спосіб оплати – готівкою, переказом, повністю або частинами, у такому разі слід надати реквізити банківського рахунку (якщо застосовується). Необхідно також визначити строк оплати. Ціна має бути:

- Виражена в грошах (в злотих або іншій валюті — ст. 356 та 358 ЦК).
- Однозначно визначена (наприклад, 2000 злотих) або така, що підлягає визначенню (наприклад, «за середнім курсом НБУ на день укладення договору»).
- Мінімальна ціна: найнижча сума, яку покупець може сплатити за товар. Продавець зобов'язується не продавати дешевше, але допускає можливість знижки (наприклад, в результаті переговорів).
- Максимальна ціна: верхня межа, якої продавець не може перевищити. Забезпечує покупцеві гарантію, що він не заплатить більше.
- Орієнтовна ціна: приблизна вартість, вказана в договорі з можливістю уточнення пізніше, наприклад, після виконання послуги.
- Умовна ціна: залежить від виконання певних умов договору, наприклад, досягнення конкретного результату, рівня продажів, курсу валюти, термінів виконання.
- Ринкова ціна (ст. 536 § 2 ЦК): визначається на основі цін, що діють на відповідному ринку, у конкретний час і місце (наприклад, за середніми цінами в галузі).
- Для податкових і бухгалтерських цілей ціна має бути чітко розділена на нетто та брутто, якщо мова йде про операції між підприємцями.

Обов'язки сторін (ст. 535 §1 ЦК) – кожна сторона має обов'язки, що взаємно кореспондують — передача права власності з оплатою ціни та передача предмета продажу з його прийомом.

Продавець зобов'язаний передати право власності на річ (або інше право, наприклад, грошову вимогу або речове право, право вільного розпорядження енергією).

Покупець зобов'язаний прийняти передану річ та сплатити відповідну ціну.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕФЕКТИ РЕЧІ – ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

Відповідальність за дефекти (rękojmia) – це інститут цивільного права, врегульований у статтях 556 та наступних Цивільного кодексу. Вона встановлює законну відповідальність продавця перед покупцем за фізичні та юридичні дефекти проданої речі. Цей інститут діє за законом і не вимагає додаткових договорів. Його можна обмежити

або виключити договором, але у випадку продажу споживачеві такі положення недійсні, ніби їх узагалі не було включено до договору.

ВИДИ ДЕФЕКТІВ РЕЧІ:

Цивільний кодекс передбачає дві форми дефектів – фізичні та юридичні.

- **Фізичний дефект** полягає у невідповідності речі договору – це може бути відсутність властивостей, які річ має мати для звичайного використання або згідно із запевненнями продавця; непридатність до цілі, визначеної покупцем і повідомленої продавцю; або неповнота речі. Також включає випадки, коли річ не відповідає зразкові.

- **Юридичний дефект** виникає, якщо річ є власністю третьої особи, обтяжена правами третьої особи, або продаж порушує права третіх осіб, зокрема авторські права, або існує іпотека, що обтяжує нерухомість, що продається.

ПРАВА ПОКУПЦЯ ЗА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЗА ДЕФЕКТИ (RĘKOJMIA)

У разі виявлення дефекту речі покупець має право обрати одне з чотирьох вимог, що випливають із відповідальності за дефекти:

1. **Вимога усунення дефекту (ремонту речі)** – покупець може вимагати від продавця безоплатно усунути виявлений дефект речі. Усунення дефекту має відбутися у розумний термін і без надмірних незручностей для покупця. Це рішення часто застосовується, коли покупець хоче залишити річ, але очікує її ремонту до стану, що відповідає договору.

2. **Вимога заміни речі на таку, що не має дефектів** – покупець має право вимагати від продавця замінити дефектну річ на нову, бездоганну. Це особливо корисно, коли дефект є суттєвим або ремонт не дасть очікуваного результату. Продавець може відмовити у задоволенні цієї вимоги, якщо це неможливо або пов’язане з надмірними витратами у порівнянні з іншими вимогами.

3. **Вимога зниження ціни** – покупець може вимагати пропорційного зниження ціни через зменшення вартості речі через дефект. При цьому не потрібно відмовлятися від речі або чекати ремонту – це право можна реалізувати незалежно від інших засобів захисту. Покупець може обрати цей варіант, наприклад, коли дефект незначний, але впливає на користування річчю.

4. **Відмова від договору** – покупець може відмовитися від договору, тобто скасувати його наслідки, якщо дефект речі є суттєвим і унеможливлює користування річчю. У такому випадку річ повертається продавцю, а продавець повертає сплачену ціну. Відмова не допускається, якщо дефект незначний, за винятком випадків, коли продавець раніше відхилив інші вимоги (наприклад, заміну або ремонт). У разі відмови договір вважається таким, що ніколи не був укладений – сторони взаємно повертають отримані послуги.

ЗАКОННИЙ ТЕРМІН ВИКОРИСТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕФЕКТИ

Тривалість відповідальності продавця за дефекти залежить від кількох чинників, визначених у Кодексі цивільного права, а також у випадку продажу споживачам — у Законі про права споживачів. Найважливіші з них:

- Тип проданої речі,
- Статус сторін договору (чи є вони споживачами або підприємцями),
- Договірні домовленості,
- А також момент виявлення дефекту.

Тип речі – рухоме чи нерухоме майно (ст. 568 §1 і §2 КЦП):

- Для рухомого майна (наприклад, телефон, пральна машина, автомобіль) відповідальність за дефекти триває **2 роки** з моменту передачі речі покупцеві.

- Для нерухомого майна (наприклад, будинок, квартира, комерційне приміщення) строк відповідальності становить **5 років** з моменту передачі речі.

Статус сторін – споживач чи підприємець (ст. 558 §1 КЦП):

- Якщо покупцем є споживач, а продавцем — підприємець, відповідальність за дефекти діє **обов'язково**, а її обмеження чи виключення у договорі є **недійсними** за законом.

- Якщо обидві сторони — підприємці, вони можуть у договорі скоротити, подовжити, обмежити або зовсім виключити відповідальність за дефекти (застосовується принцип свободи договорів).

Термін позовної давності (ст. 568 §6 КЦП):

- Покупець має повідомити продавця про дефект **протягом одного року** з дня виявлення дефекту; якщо цього не зробити — права покупця за відповідальністю за дефекти **втрачаються**.

- Якщо покупець правильно повідомив про дефект, але хоче захищати свої права у суді, він повинен подати позов **протягом року** з дня виявлення дефекту.

- Виняток: якщо продавець навмисно приховав дефект, наведені строки не застосовуються. Покупець може вимагати захисту своїх прав навіть після закінчення зазначеного річного терміну (ст. 564 КЦП).

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕФЕКТИ

Продавець може бути звільнений від відповідальності за дефекти, якщо покупець **на момент укладання договору знав про дефект речі**. Це означає, що якщо покупець був свідомий існування дефекту під час покупки — він пізніше не може вимагати захисту своїх прав на підставі відповідальності за дефекти.

Відповідальність за дефекти захищає інтереси покупця і продавця, але лише в межах, визначених законом.

ВІДКРИТИЙ ТА СХОВАНИЙ ДЕФЕКТ

Дефекти речей у Цивільному кодексі поділяються на дві категорії:

- **Відкритий дефект** це дефект, який є видимим або легко помітним при належній ретельності під час огляду речі. Прикладами можуть бути тріщини, подряпини або інші пошкодження, видимі неозброєним оком. Якщо дефект був відкритим і покупець міг його помітити перед покупкою, але все ж вирішив придбати річ, продавець не несе відповідальності за цей дефект.

- **Схований дефект** це дефект, який не можна виявити при звичайному огляді або перевірці речі, а проявляється лише після певного часу користування. Продавець несе відповідальність за сховані дефекти, оскільки покупець не мав можливості їх виявити до укладення договору купівлі-продажу.

ВАЖІЛЬ ДОКАЗУ

Факт, який звільняє продавця від відповідальності, повинен бути доведений саме ним. Отже, продавець несе тягар (і ризик у разі невдачі) надання доказів того, що покупець знав про дефект на момент передачі речі.

Інституція публічної довіри до реєстру нерухомості (статті 2 і 5 Закону від 6 липня 1982 року про реєстри нерухомості та іпотеку, офіційний текст, Dz.U. 2001 р., № 124, поз. 1361 зі змінами) звільняє продавця від обов'язку доводити, що покупець знав про обтяження нерухомості правами третіх осіб (юридичні дефекти), які є відкритими у реєстрі цієї нерухомості. Покупець не може посилатися на незнання цих записів.

ПІДСУМОК

Договір купівлі-продажу — один з найпоширеніших договорів у правовому та господарському обігу, оскільки регулює умови переходу права власності на річ в обмін на оплату.

Правильне оформлення договору захищає інтереси обох сторін, визначаючи, зокрема, предмет продажу, ціну та відповідальність за дефекти речі.

Варто пам'ятати, що покупець має законні права за інститутом відповідальності за дефекти (rękojmia), а іноді й за гарантією, тому важливо зберігати документи про покупку і вчасно подавати претензії.

II. ШКОДА ТА ВІДШКОДУВАННЯ – ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВДАНУ ШКОДУ

ПОНЯТТЯ ШКОДИ

Інститут відшкодування шкоди є одним із основних механізмів захисту прав особи у цивільному праві. Його мета — відновлення шкоди, тобто усунення негативних наслідків порушення майнових або немайнових інтересів фізичної або юридичної особи.

Цивільна відповідальність має компенсаторну функцію, що означає прагнення відновити стан, який існував до події, що спричинила шкоду, а у випадку немайнових збитків — компенсувати моральну шкоду грошовими засобами.

Принципи цивільної відповідальності регулюються передусім Цивільним кодексом, Кодексом праці, Правилами дорожнього руху, Законом про страхування.

Шкода — це збиток майну, що охороняється законом, який може виникнути внаслідок певної події. У польському цивільному праві немає законодавчого визначення шкоди, але судова практика і доктрина вважають, що шкода — це різниця між фактичним майновим станом потерпілого і гіпотетичним станом, який існував би, якби не сталася подія, що спричинила шкоду.

ВИДИ ШКОДИ

Майнова шкода – стосується економічної сфери потерпілого:

a) Фактична втрата – наприклад, знищення транспортного засобу в аварії, крадіжка речей, пошкодження товару.
b) Втрачені вигоди – наприклад, втрата можливості отримання доходу через нещасний випадок.

Немайнова шкода (моральна шкода) – стосується почуттів і психологічної сфери потерпілого, тобто біль, страждання, стрес, постійна інвалідність, втрата близької людини, порушення особистих прав.

Приклад: Особа, яка постраждала в автомобільній аварії, отримала перелом ноги. Майновою шкодою будуть витрати на лікування і реабілітацію, а немайновою — біль і страждання, які можна компенсувати через відшкодування моральної шкоди.

ПЕРЕДУМОВИ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ПІДСТАВИ ВІДШКОДУВАННЯ

Для того, щоб говорити про цивільну відповідальність, мають бути виконані чотири основні передумови:

Подія, що спричинила шкоду →

Це може бути дія або бездіяльність відповідальної особи (наприклад, дорожня аварія, невиконання договору, пошкодження майна).

Шкода →

Повинен виникнути конкретний майновий або немайновий збиток, який можна довести.

Причинний зв'язок →

Між подією та шкодою має існувати звичайний причинний зв'язок. Відповідно до ст. 361 §1 Цивільного кодексу: «Зобов'язаний відшкодувати несе відповідальність лише за нормальні наслідки дії або бездіяльності, з якої виникла шкода.»

Вина (для деліктної відповідальності) або невиконання договору (для договірної відповідальності) →

У випадку деліктів має бути винне діяння винуватця — умисне або необережне (недбалість). У випадку договірної відповідальності вина не потрібна — достатньо невиконання або неналежного виконання договору (ст. 471 Цивільного кодексу).

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність за відшкодування шкоди поділяється на:

Деліктну відповідальність (ст. 415–449 Цивільного кодексу):

– «Той, хто з власної вини завдав іншому шкоди, зобов'язаний її відшкодувати.»

– Застосовується у випадках, коли шкода заподіяна без попередніх договірних зобов'язань між сторонами (наприклад, дорожньо-транспортна пригода, пошкодження майна)

Договірна відповідальність (ст. 471–497 Цивільного кодексу):

– «Боржник зобов'язаний відшкодувати шкоду, що виникла внаслідок невиконання або неналежного виконання зобов'язання.»

– Виникає, коли сторони пов'язує договір, і одна зі сторін не виконує його належним чином, внаслідок чого інша зазнає збитків.

ФОРМИ ВІДШКОДУВАННЯ

Цивільний кодекс передбачає дві форми відшкодування:

- **Природна реституція** — повернення до стану, який існував до завдання шкоди (наприклад, ремонт пошкодженого автомобіля).
- **Грошове відшкодування** — найчастіше застосовується, коли відновлення попереднього стану неможливе або недостатнє.

Ст. 363 §1 Цивільного кодексу: «*Відшкодування шкоди здійснюється, за вибором потерпілого, або шляхом повернення до попереднього стану, або через виплату відповідної грошової суми.*»

ОБСЯГ ВІДШКОДУВАННЯ

Обсяг відшкодування визначає, які збитки та в якому розмірі повинні бути покриті особою, відповідальною за їх заподіяння. Він охоплює як **матеріальні**, так і **нематеріальні збитки**, яких зазнала потерпіла особа внаслідок події.

На практиці це означає, що компенсація повинна охоплювати витрати на лікування, втрачену заробітну плату, знищене майно, а також психологічні страждання, пов'язані зі шкодою.

Детальний обсяг відшкодування включає:

Матеріальні збитки

- Пошкодження або знищення майна, втрата речей, витрати на ремонт або заміну.
- Приклад: якщо автомобіль був пошкоджений у ДТП — компенсація повинна покривати вартість ремонту або (якщо ремонт неможливий) — ринкову вартість авто.

Шкода здоров'ю

- Пошкодження тіла, погіршення здоров'я, витрати на лікування, реабілітацію, втрата доходу внаслідок тимчасової або постійної непрацездатності,
- а також моральна компенсація за біль і страждання.

Шкода в підприємницькій діяльності

- Втрата прибутку, витрати, пов'язані з перервою в роботі, втрата контрактів.

Витрати на захист прав

- Судові витрати, оплата експертиз, гонорари юристам.

Межі відповідальності:

Зазвичай діє принцип повного відшкодування, що означає: потерпілий має право на компенсацію усіх фактичних збитків і втрачених вигод, які він отримав би, якби не було шкоди.

Винятки:

У разі шкоди, заподіяної фізичною особою іншій фізичній особі, обсяг відшкодування може бути обмежений з урахуванням майнового становища сторін, відповідно до принципів добросовісності та справедливості.

Приклади:

Дорожньо-транспортна пригода:

Компенсація зі страховки винуватця має покривати витрати на ремонт авто, лікування постраждалого, втрачений дохід, а також компенсацію за біль і страждання.

Майнова шкода:

Якщо сталася, наприклад, повінь у квартирі, компенсація має охоплювати витрати на ремонт, заміну меблів і побутової техніки, а також — у деяких випадках — відшкодування втрати ринкової вартості нерухомості.

Медична помилка:

Відшкодування може включати витрати на лікування, реабілітацію, втрачений дохід, довічну ренту (якщо потерпілий втратив працездатність), а також моральну шкоду..

ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ

У польському праві діють три основні засади цивільно-правової відповідальності:

1) Засада вини – потерпілий зобов'язаний довести винні дії винуватця (ст. 415 ЦК).
2) Засада ризику – відповідальність настає незалежно від вини, наприклад, у разі експлуатації підприємства, що приводиться в дію силами природи (ст. 435 ЦК).
3) Засада справедливості – застосовується винятково, коли не можна встановити вину або ризик, але з огляду на обставини шкода повинна бути відшкодована.

СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ВИМОГАМИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ

Позовна давність за вимогами про відшкодування шкоди становить **3 роки** з дня, коли потерпілий дізнався (або міг дізнатися) про шкоду та особу винного, але не більше **10 років** з моменту події. Якщо шкода є наслідком **злочину**, строк давності становить **20 років** з дня його вчинення (ст. 442^1 ЦК).

СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ВИНА ТРЕТЬОЇ ОСОБИ ЗА ШКОДУ

Якщо шкоду спричинило кілька осіб, потерпілий може вимагати повного відшкодування від будь-якої з них (ст. 441 §1 ЦК). Той, хто відшкодував повну суму, має право вимагати часткової компенсації від інших винуватців.Цей механізм захищає потерпілого та полегшує процес стягнення компенсації.

ПІДСУМОК

Відшкодування — це форма компенсації за завдану шкоду, яка може бути **матеріальною або нематеріальною**. З вимогою про компенсацію може звернутися будь-яка особа, яка зазнала шкоди внаслідок **дії або бездіяльності** іншої особи, компанії чи установи.

Цивільна відповідальність ґрунтується на **засаді вини, ризику або справедливості**, залежно від ситуації та характеру збитків. Вимоги про відшкодування, як правило, подаються в судовому порядку. Закон також передбачає солідарну відповідальність, якщо шкоду спричинили кілька осіб.

Метою цих положень є забезпечення справедливості та відновлення рівноваги для потерпілого після заподіяної шкоди.

III. ПРАВО НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ

ВСТУП

Задаток (заховок) — це важлива правова інституція спадкового права, метою якої є **захист майнових інтересів найближчих членів родини спадкодавця**. Вона покликана **збалансувати свободу складання заповіту** з обов'язком забезпечити **справедливу частку в майні** особам, які через родинні зв'язки повинні мати право на спадкування, навіть якщо їх не згадано в заповіті.

Відповідно до ст. 991 §1 Цивільного кодексу, право на заховок мають:

- **нащадки спадкодавця** (діти, онуки, правнуки),
- **подружжя спадкодавця**,
- **батьки спадкодавця** — але лише в разі відсутності нащадків (тобто дітей і онуків).

Ці особи мають право на заховок лише у випадку, якщо успадковували б за законом, якби не було заповіту. Наприклад, якщо спадкодавець у заповіті залишив усе майно особі, яка не є членом родини, і повністю оминýв найближчих родичів, — вони мають право вимагати виплати заховку.

РОЗМІР ЗАХОВКУ

Відповідно до статей 993–995 Цивільного кодексу, розмір заховку визначається на основі так званої чистої вартості спадщини (тобто активи мінус пасиви). Також враховуються дарування, які спадкодавець здійснив за життя.

Розмір заховку залежить від життєвої ситуації особи, яка має на нього право:

- Якщо особа є **непрацездатною** або **неповнолітньою**, їй належить **⅔ частини** законної спадкової частки, яку вона отримала б при спадкуванні за законом.
- В інших випадках — **½ цієї частки**.

Ця частка обчислюється **в грошовому еквіваленті**, а не у вигляді конкретного майна чи нерухомості.

Приклад:
Якщо син спадкодавця мав би отримати за законом спадщину в розмірі 100 000 злотих, але був оминутий у заповіті, — він має право вимагати заховок у розмірі 50 000 злотих (½). Якщо ж він є неповнолітнім або непрацездатним, — може вимагати аж 66 666 злотих (⅔).

ПРАВИЛА ОТРИМАННЯ ЗАХОВКУ – ВІД КОГО І ЯКИМ СПОСОБОМ

Заховок можна вимагати від спадкоємців за заповітом, а також — у визначених випадках — від осіб, які отримали дарунки від спадкодавця (наприклад, квартиру, подаровану за життя дитині).

У першу чергу заховок стягується зі спадкоємців, і лише якщо неможливо отримати повну суму, — з легатаріїв (вигодонабувачів) чи обдарованих.

Особа, що має право на заховок, може добровільно звернутися до зобов'язаної особи з вимогою виплати. Якщо це не дає результату — подає позов до цивільного суду.

Такі справи часто складні, оскільки потребують точного визначення вартості спадщини та дарувань, що часто викликає сімейні конфлікти й необхідність залучення експертів.

Позов про заховок подається до цивільного відділу суду:

- якщо вартість заховку не перевищує 100 000 злотих — до Районного суду (Sąd Rejonowy),
- якщо перевищує 100 000 злотих — до Окружного суду (Sąd Okręgowy).

У позові необхідно вказати:

- сторони спору (позивач — особа, що має право на заховок, наприклад, син, якого оминули у заповіті; відповідач — спадкоємець або обдарована особа),
- суму належного заховку,
- розрахунок заховку (указання частки у спадщині та її вартості),
- докази (наприклад: заповіт, нотаріальні акти, договори дарування, експертні висновки).

Хоча судовий позов є найчастішим способом стягнення заховку, він не єдиний. Завжди варто спробувати домовитися позасудово — шляхом вимоги до виплати, переговорів або укладення мирової угоди.

Позов подається лише тоді, коли переговори не дають результатів, а особа, яка має право на заховок, хоче отримати рішення суду.

Кожен зі способів має свої плюси й мінуси, а вибір залежить від:

- сімейних відносин,
- суми вимоги,
- готовності сторін до співпраці.

ПОЗБАВЛЕННЯ СПАДЩИНИ — КОЛИ ПОЗБАВЛЯЄ ПРАВА НА ЗАХОВОК?

Позбавлення спадщини (wydziedziczenie) позбавляє права на заховок, але тільки тоді, коли воно було здійснене належним чином — тобто вказане у заповіті та обґрунтоване конкретною, реальною причиною.

Позбавити заховку можна лише з причин, визначених у ст. 1008 Цивільного кодексу (k.c.):

- Настирлива поведінка, що суперечить нормам суспільного співжиття, всупереч волі спадкодавця — наприклад, зловживання алкоголем, агресія до близьких, порушення основних соціальних норм.

- Умисний злочин проти спадкодавця або його близьких — наприклад: фізичне насильство, погрози, образи, шахрайство.
- Тривале невиконання сімейних обов'язків щодо спадкодавця — наприклад, відсутність допомоги, байдужість, навмисне ігнорування..

Позбавлення спадщини **без вказання причин** або **без дотримання форми** (не в заповіті) — **не має юридичної сили**!

Підсумок:
Щоб успішно позбавити права на заховок, спадкодавець повинен:

- зробити це в заповіті,
- вказати чітку, реальну підставу, що відповідає ст. 1008 k.c.

Інакше — особа, яку намагалися позбавити спадщини, все одно матиме право вимагати заховок.

СТРОК ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ВИМОГ ЩОДО ЗАХОВКУ

Право на вимогу заховку обмежується певним строком. Після його закінчення особа, зобов'язана сплатити заховок (наприклад, спадкоємець або обдарований), **може відмовити у виплаті**, посилаючись на сплив строку давності.

Наведено такі строки давності залежно від ситуації:

- Для вимоги до спадкоємця – 5 років з моменту оприлюднення заповіту *(ст. 1007 § 1 Цивільного кодексу)*,
- Для вимоги до обдарованої особи або набувача за віндикаційним записом – 5 років з моменту відкриття спадщини, тобто з дня смерті спадкодавця *(ст. 1007 § 2 ЦК)*.

Ці строки **є остаточними** — їх не можна подовжити або призупинити, навіть якщо особа не знала про своє право на заховок. Після їх закінчення можлива лише добровільна виплата, але не можна її вимагати через суд.

ПІДСУМОК

Заховок — це правовий інструмент, який гарантує, що найближчі родичі спадкодавця не будуть повністю позбавлені спадщини. Хоча спадкодавець має свободу розпоряджатися своїм майном, **його воля може бути обмежена** правами осіб, яким належить заховок.

Незважаючи на те, що питання заховку може бути емоційно складним, він грає важливу роль у забезпеченні справедливості при розподілі спадщини.

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

Fundacja Rozwoju Świadomości Obywatelskiej
Experto Pro Bono
ul. Legionów 10, 22-400 Zamość
KRS: 0000582999
e-mail: biuro@fundacjaepb.pl
www.fundacjaepb.pl